

White paper

Licentie of overdracht

bno

Beroepsorganisatie
Nederlandse Ontwerpers

Ontwerpers die in opdracht werken krijgen regelmatig het verzoek van een opdrachtgever, soms nogal dringend, om alle rechten op het ontwerp over te dragen. Hoe ga je daar mee om en wat komt er bij kijken? Een lastig onderwerp, want wat is het verschil tussen een overdracht en een licentie? Wanneer kies je voor het één en wanneer voor het ander? In deze white paper een toelichting en een aantal handvaten die je kunt gebruiken in de onderhandelingen met je opdrachtgever.

Onbekendheid

Sommige opdrachtgevers willen "alle rechten overgedragen krijgen", ofwel bij aanvang, ofwel nadat eerst een (beperkte) licentie was verstrekt. Dat een opdrachtgever dat wil, is vaak ingegeven door onzekerheid. "Geef me alles maar, dan kan ik doen en laten wat wil" lijkt dan het uitgangspunt. Een auteursrechtoverdracht geeft echter vaak veel meer bevoegdheden aan de opdrachtgever dan nodig en omdat voor een auteursrechtoverdracht doorgaans een aparte vergoeding betaald wordt, kunnen de kosten voor de opdrachtgever in dat geval onnodig hoog uitvallen. Bovendien moet altijd rekening gehouden worden met de persoonlijkheidsrechten, ook als alle rechten zijn overgedragen. Het is daarom goed om alle mogelijkheden tegen het licht te houden, zodat uiteindelijk voor de meest reële oplossing wordt gekozen.

Auteursrecht

Auteursrechten ontstaan op het moment dat jij je ontwerp tot stand hebt gebracht, en in beginsel ben jij als ontwerper de eigenaar van die rechten, tenzij je je ontwerp in loondienst hebt gemaakt. Als eigenaar van de auteursrechten mag jij bepalen wat er met je werk gebeurt (waar, wanneer, hoe en door wie het wordt gebruikt) ook als dat in opdracht is gemaakt. Logischerwijs krijgt je opdrachtgever een gebruiksrecht, het zou vreemd zijn als je een werk in opdracht maakt, en je de opdrachtgever vervolgens geen toestemming geeft voor gebruik.

Licentie

Een licentie is dus een gebruiksrecht: het auteursrecht blijft bij de maker en de opdrachtgever krijgt het recht het ontwerp te gebruiken. Dat gebruiksrecht, de licentie, kan beperkt of onbeperkt zijn en over het algemeen zal de opdrachtgever in ieder geval een licentie verkrijgen voor het doel waarvoor de opdracht is verstrekt. Maak je een interieurontwerp voor een pilotstore, dan is het niet vanzelfsprekend dat dat ontwerp zonder jouw toestemming kan worden uitgerold naar andere filialen. Maak je een ontwerp voor een (huisstijl voor een) event, dan zal de opdrachtgever toestemming nodig hebben als hij (delen van) dat ontwerp voor zijn eigen bedrijf wil gaan gebruiken. En zo zijn er nog veel meer voorbeelden te bedenken, voor alle ontwerpdisciplines. Een licentie kan onbeperkt zijn, of beperkt, bijvoorbeeld in tijd, territorium/gebied, oplage of het soort toepassing. Een licentie is exclusief als uitsluitend de opdrachtgever het gebruiksrecht krijgt. Voor een licentie wordt meestal een vergoeding gevraagd. Dat kan een eenmalig bedrag zijn, een periodieke fee, een royalty of een combinatie van een vast bedrag met royalty's. Vaak is de licentievergoeding ook opgenomen in het ontwerphonorarium en dus niet zichtbaar voor de opdrachtgever (en de ontwerper).

Overdracht

Bij een overdracht worden de auteursrechten overgedragen, waarna de nieuwe eigenaar het recht heeft te bepalen op welke wijze en door wie het ontwerp mag worden gebruikt

(openbaargemaakt en verveelvoudigd). Deze mag de rechten op zijn beurt weer verder overdragen. Een overdracht kan beperkt zijn, bijv. alleen voor Europa en niet voor de VS, of wel overdracht voor rechten op een illustratie voor boek, niet voor cd-rom, maar meestal is een overdracht onbeperkt. Degene die de auteursrechten overgedragen krijgt, bijv. de opdrachtgever, verkrijgt –als er niets anders wordt afgesproken– de volledige eigendom van de exploitatierechten. Een overdracht van auteursrechten moet schriftelijk plaatsvinden, maar dat kan op eenvoudige wijze, bijvoorbeeld: “Na betaling van de overeengekomen vergoeding zijn alle auteursrechten op het ontwerp aan de opdrachtgever overgedragen”. Er kan, net als bij een licentie, een eenmalige of periodieke vergoeding, royalty's of een combinatie afgesproken worden.

Verskil overdracht versus licentie

In gebruiksmogelijkheden verschilt een algehele auteursrechtoverdracht niet zo veel van een exclusieve onbeperkte licentie. De opdrachtgever zal immers zelf mogen bepalen hoe vaak, op welke wijze en voor welke toepassing hij het ontwerp gebruikt.

Voor een ontwerper maakt het wel enig verschil: bij een licentie is er sprake van een voortdurende overeenkomst, bij een overdracht van een eenmalige (vgl. verhuur resp. verkoop). De grip van de ontwerper op zijn ontwerp is bij een licentie iets groter dan bij een overdracht. Dit verschil uit zich onder meer in de volgende situaties:

- **Beëindiging:**
Een licentie kan onder omstandigheden beëindigd worden. Een overdracht kan meestal niet meer teruggedraaid worden.
- **Faillissement:**
Na een overdracht heeft de ontwerper als de opdrachtgever failliet gaat in sommige gevallen de mogelijkheid de licentieovereenkomst te beëindigen en komen de gebruiksrechten weer bij hem terug. Dat biedt bijvoorbeeld de mogelijkheid om het ontwerp met een andere partij te gaan exploiteren. Als de rechten zijn overgedragen heeft de ontwerper die mogelijkheid niet, de rechten vallen dan in de boedel van de failliete opdrachtgever en worden door de curator doorverkocht.
- **Doorleveren:**
Na een overdracht kan de opdrachtgever op zijn beurt weer de rechten overdragen aan een ander. Bij een licentie is hiervoor toestemming nodig.
- **Collectieve rechten:**
Na overdracht komen de aanspraken op collectieve rechten in beginsel ook toe aan de (nieuwe) rechthebbende. Wil je dus je veilig stellen dat jij als oorspronkelijke maker recht houdt op vergoedingen voor kopiëren, uitlenen of uitzenden van je werk, dan moet je dat expliciet afspreken, anders kan het zijn dat je achter het net vist (zie ook “Collectieve rechten” of neem contact op met Pictoright). Met een licentie hoef je hier geen afspraken over te maken, jij bent immers nog steeds de houder van de auteursrechten en in die hoedanigheid kun je aanspraak maken op collectieve rechten.
- **Persoonlijksrechten:**
In beide gevallen, licentie en overdracht, moeten de persoonlijkheidsrechten van de maker gerespecteerd worden. Persoonlijksrechten kunnen niet worden overgedragen. Zo kan een ontwerper zich altijd verzetten tegen verminking of aantasting van zijn ontwerp en heeft hij recht op naamsvermelding, als dat mogelijk is. Binnen redelijke grenzen zal hij zich op basis van het persoonlijkheidsrecht kunnen verzetten tegen wijzigingen in het ontwerp. Bij een overdracht zal de redelijkheid echter kunnen gebieden dat de ontwerper wijzigingen of aanpassingen door de nieuwe rechthebbende eerder zal moeten dulden dan bij een licentie.

Kiezen

Bij een keus voor een (on)beperkte licentie of een overdracht kunnen voorgaande onderwerpen de keus al bepalen. Hier volgen nog een paar andere argumenten.

(1) Licentie in plaats van overdracht

Als de relatie met de opdrachtgever goed is, ligt een licentie voor de hand. De voorwaarden en de omvang kunnen dan in alle rust en redelijkheid overeengekomen worden. Als oorspronkelijke ontwerper beschik je bovendien over kennis van het achterliggende concept, welke je kan toepassen voor nieuwe toepassingen en voor bewaking van het ontwerp en/of concept. Ook kan in dat geval afgesproken worden dat aanpassingen en wijzigingen in het ontwerp zijn toegestaan mits deze door, of in overleg met, de ontwerper tot stand worden gebracht. Er kan een lagere prijs worden berekend, aangepast aan toegestaan gebruik. En in geval van een inbreuk, kan de inbreukmaker door meer partijen aangesproken worden: de ontwerper/auteur en de opdrachtgever/licentienemer.

(2) Overdracht in plaats van licentie

Je kunt kiezen voor een overdracht van rechten als het ontwerp onderdeel uitmaakt van een groter geheel of van een gericht productie- en exploitatie beleid. Om te voorkomen dat de opdrachtgever in een dergelijk geval telkens met de afzonderlijke auteurs om de tafel komt, is een overdracht het meest voor de hand liggend.

Er kan ook gekozen worden voor een overdracht van rechten als de bestaande relatie met de opdrachtgever definitief wordt beëindigd, of wanneer de opdrachtgever zelf de vrijheid wil hebben wijzigingen aan te brengen of het ontwerp verder wil laten toepassen door derden. Ten slotte kan een overdracht soms ook gewenst zijn, omdat de opdrachtgever de intellectuele eigendomsrechten als activa in zijn onderneming in de boeken wil kunnen noteren. In dat geval kan bijvoorbeeld worden afgesproken dat de auteursrechten wel worden overgedragen, maar onder de voorwaarde dat alle bijkomende werkzaamheden (doorontwikkeling, aanpassing, wijziging) altijd bij het ontwerp bureau zullen worden ondergebracht, ook indien de rechten (met de onderneming) worden doorverkocht.

Vergoedingen

Zoals hiervoor al aangegeven, ligt het in de rede voor een volledige overdracht of onbeperkte licentie een hogere vergoeding te rekenen dan voor een specifieke, beperkte licentie. De gebruiksmogelijkheden bij een overdracht en onbeperkte licentie zijn immers onbeperkt en dus ruimer dan bij een beperkte licentie. Als de situatie zich voordoet, kan de keus aan de opdrachtgever worden overgelaten door verschillende voorstellen te doen met daaraan gekoppeld verschillende prijzen, bijvoorbeeld een beperkte licentie, een onbeperkte licentie of een overdracht van rechten.

Welke prijzen gerekend kunnen worden valt niet zo te zeggen. Voorop staat dat ontwerpers (als zelfstandig ondernemers) hun eigen prijs moeten bepalen en daarmee vrij met elkaar concurreren, ook met betrekking tot vergoedingen voor gebruik en overdracht van rechten. Er zijn geen standaardbedragen voor licenties, her- of ander gebruik of overdracht van rechten en partijen zullen samen een redelijke vergoeding moeten uitonderhandelen. In geval van een verstoorde relatie zal dat niet eenvoudig zijn, maar de gevraagde vergoeding moet redelijk zijn.

Wat redelijk is kan bijvoorbeeld afhangen van de bedragen die al betaald zijn, de omvang van het al verstrekte gebruiksrecht, de uitbreiding van de gebruiksmogelijkheden, de wens van de opdrachtgever om aanpassingen in het ontwerp aan te brengen, de draagkracht van de opdrachtgever en uiteraard de aard van het ontwerp. Zo kunnen overdrachtsvergoedingen voor illustraties van volstrekt andere orde zijn dan vergoedingen voor een interieur- of productontwerp, en wordt een overdracht van rechten op een verpakkingsontwerp vaak direct verdisconteerd met het ontwerphonorarium. Zo zijn er nog veel meer omstandigheden te bedenken die in het voorkomende geval van invloed kunnen zijn op het bepalen van de prijs. In de praktijk worden vaak vergoedingen van 50-200% over het creatief honorarium berekend, waarbij afwijkingen naar boven en naar beneden uiteraard mogelijk zijn.

Een ander model is om af te spreken dat de rechten na een bepaalde periode kosteloos zullen worden overgedragen. In deze periode committeren ontwerpbureau en opdrachtgever zich om gezamenlijk het ontwerp verder te ontwikkelen/onderhouden. Wil de opdrachtgever eerder met een ander bureau of zelf de ontwerpen (laten) aanpassen of door-ontwikkelen, of wordt er in het geheel geen werk verstrekt in die periode, dan wordt alsnog een afkoopsom betaald, conform een van te voren overeengekomen staffel.

Ongelijke positie

Soms heb je als ontwerper/opdrachtnemer geen keus en krijg je de opdracht alleen als je van te voren al instemt met een volledige overdracht. Dat hoeft geen probleem te zijn, als er bijvoorbeeld goede afspraken zijn gemaakt over wijzigingen en naamsvermelding en er een redelijke vergoeding wordt betaald. Ook kan bijv. nog aanvullend worden afgesproken dat de toepassingen wel altijd door het oorspronkelijke bureau verricht zullen worden. De afweging om al dan niet in te stemmen met een overdracht kan afhankelijk van de situatie anders uitvallen.

Samenvattend

Een ontwerper heeft niet alleen recht op vergoeding van zijn uren, maar ook op een vergoeding voor gebruik van zijn ontwerp. Als een opdrachtgever een volledige overdracht van rechten wenst, stem daar dan niet klakkeloos mee in, maar probeer dit onderwerp van gesprek te maken. Ga met de opdrachtgever om de tafel zitten om de verschillende mogelijkheden te bespreken. Vaak is een licentie een prima middel om de opdrachtgever die gebruiksmogelijkheden te verschaffen die hij wenst of nodig heeft. Het voordeel voor de opdrachtgever is een op maat gemaakt gebruiksrecht, wat zich vertaalt in een bijbehorende prijs, en een voortdurende relatie met de ontwerper, die het geleverde ontwerp en de verstrekte gebruiksrechten naar behoefte kan aanpassen. De ontwerper houdt op die manier meer grip op het ontwerp en bewaakt daarmee de consistentie van de toepassingen. Zo kunnen beide partijen voordeel halen uit de voortdurende relatie.
